

Lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen tukeminen varhaiskasvatuksessa

Ida Hätinen

2020 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen tukeminen varhaiskasvatuksessa

Ida Hätinén
Sosionomikoulutus
Opinnäytetyö
Joulukuu, 2020

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää miten aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta voidaan tukea varhaiskasvatuksessa. Tarkoituksena oli tuottaa yhteenveto tuloksista sekä tuottaa teorian avulla tietoa lapsen ja aikuisen välisestä vuorovaikutuksesta varhaiskasvatuksessa sekä vuorovaikutukseen vaikuttavista tekijöistä. Opinnäytetyö toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena ja aineisto analysoitiin sisällönanalyyysia mukaillen.

Vuorovaikutusta lapsen ja aikuisen välillä tapahtuu varhaiskasvatuksessa jatkuvasti. Vuorovaikutus aikuisen kanssa vaikuttaa lapsen kehitykseen, oppimiseen ja tulevaan koulumenestykseen. Vuorovaikutus on myös osa lapsen laaja-alaisen oppimisen kokonaisuutta varhaiskasvatussuunnitelmassa.

Tulosten mukaan vuorovaikusta tukevia asioita olivat aikuisen aito läsnäolo, lapsen kuunteleminen ja lapsesta kiinnostuminen, pienryhmätoiminta sekä positiivinen suhde lapseen. Vuorovaikutusta heikentäviä tekijöitä olivat kiire, suuret ryhmät ja resurssipula sekä lapsen kielenkehityksen haasteet.

Vuorovaikutuksen laadun takaaminen varhaiskasvatuksessa on valtakunnallinen haaste tehokkuuden ja tuloksentavoittelun rinnalla. Varhaiskasvattajat voivat omalla toiminnallaan vaikuttaa hyvän vuorovaikutussuhteen syntymiseen lapsen kanssa. Tämä vaatii kuitenkin tietoa aiheesta esimerkiksi täydennyskoulutuksen avulla.

Ida Hätinen

Supporting adult-child interaction in early childhood education and care

Year

2020

Pages

36

The aim of this thesis was to find out how to support adult-child interaction in early childhood education and care. The aim was to conduct summary of results and to conduct theoretical information about adult-child interaction in early childhood education and care and facts that affect to adult-child interaction. The thesis has been carried out as a literature review and it has been analysed by adapting content analysis.

In early childhood education and care interaction between adult and child happens all the time. Interaction between adult and child affects to child's development, learning and to future success at school. Interaction is also part of unity of transversal competence of national core curriculum for early childhood education and care.

The results show that facts supporting adult-child interaction are real presence of adult, listening to child, being interested of child, working in small groups and a positive relationship between adult and child. Facts that debilitate adult-child interaction are rush, large groups and challenges in child's language development.

It is national challenge in early childhood education and care to guarantee the quality of interaction between adult and child according to efficiency and profit motive. Educators are able to affect to creating good interaction relationship to child by educators own action. However this requires information about interaction for example by continuing education.

Keywords: interaction, early childhood education and care, adult-child, daycare

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Varhaiskasvatus.....	7
3	Vuorovaikutus.....	8
3.1	Kiintymyssuhde ja varhainen vuorovaikutus.....	9
3.2	Mentalisaation vaikutus vuorovaikutukseen	10
3.3	Lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa.....	11
3.4	Vuorovaikutustyyli	12
3.5	Temperamentin vaikutus vuorovaikutustyyliin.....	14
4	Opinnäytetyön toteutus	16
4.1	Tutkimusmenetelmä	16
4.2	Aineiston haku ja valinta.....	17
4.3	Aineiston analyysi	19
4.4	Eettisyys ja luotettavuus	20
5	Tulokset	20
5.1	Vuorovaikutusta tukevat tekijät	21
5.2	Vuorovaikutusta heikentävät tekijät	22
6	Johtopäätökset	24
7	Pohdinta	26
	Lähteet.....	28
	Taulukot	31
	Liitteet	32

1 Johdanto

Vuorovaikutus on laaja käsite, joka sisältää yksilöiden ja yhteisöjen välisen kommunikaation ja suhteen. Vuorovaikutusta tapahtuu jatkuvasti ollessamme tekemisissä toisten ihmisten kanssa. Oma kiinnostukseni vuorovaikutustapoihin ja -taitoihin sekä vuorovaikutuksen tukemiseen on lähtöisin jo varhaisesta aikuisuudesta, jolloin kiinnostuin mm. erityispedagogiikasta ja lastensuojelusta ja luin paljon kirjallisuutta aiheisiin liittyen. Halusin itse kehittyä taitavaksi vuorovaikuttajaksi ja vaikuttaa positiivisesti ympäristööni vuorovaikutuksen avulla. Työni ja opintojeni suuntauduttua varhaiskasvatukseen, kiinnostuin vuorovaikutuksen tukemisesta päiväkotiympäristössä. Huomasin omalla vuorovaikutustavallani olevan vaikutusta lasten käyttäytymiseen. Opinnäytetyössäni halusin selvittää miten lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta voidaan tukea varhaiskasvatuksessa.

Varhaiskasvatuksen laatu ja esimerkiksi ryhmäkoot ja voitontavoittelu ovat olleet esillä julkisessa keskustelussa viime aikoina. Varhaiskasvatuksen laadun pelätään heikkenevän tehokkuuden ja tuloksen tavoittelun kustannuksella. Ryhmäkokoja ja henkilöstömitoitusta säädetiin 1.8.2020 alkaen tavoitteena laadukkaampi ja turvallisempi varhaiskasvatus. Käytännössä mitoitukset ja ryhmäkoko eivät kuitenkaan aina toteudu ja päiväkotien tavoissa hoitaa asioita on suuria eroja väljän lainsäädännön vuoksi. Laadukkaaseen varhaiskasvatukseen kuuluu tärkeänä osana vuorovaikutus aikuisen ja lapsen välillä. Vuorovaikutus on osa myös varhaiskasvatuksen suunnitelman perusteissa määriteltyä laaja-alaisen oppimisen kokonaisuutta. Hyvässä vuorovaikutuksessa lapsi oppii ja kehittyy myönteisellä tavalla.

Aihepiiri on rajattu vuorovaikutukseen aikuisen ja lapsen välillä varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatus on rajattu käsittelemään päiväkodissa tapahtuvaa vuorovaikutusta. Aikuisella tarkoitetaan tässä työssä kasvatusvastuullista varhaiskasvatuksen työntekijää. Vuorovaikutusta tukevien teemojen lisäksi esille on tuotu vuorovaikutusta heikentävät tekijät, niiden noustessa aineistosta vahvasti esiin. Vuorovaikutusta heikentäviin tekijöihin huomiota kiinnittämällä ja niitä muuttamalla, voidaan vuorovaikutuksen laatua parantaa.

2 Varhaiskasvatus

Suomalainen varhaiskasvatus on kokonaisuus, joka koostuu lasten kasvatuksesta, opetuksesta ja hoidosta. Kaikki toiminta on suunnitelmallista ja tavoitteellista ja siinä painottuu erityisesti pedagogiikka. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 7-8.)

Varhaiskasvatus on yhteiskunnallinen palvelu, jonka tehtävänä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössä huoltajien kanssa. Varhaiskasvatus edistää lasten tasa-arvoa ja ehkäisee syrjäytymistä. Lasten oppimat tiedot ja taidot vahvistavat osallisuutta sekä aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa. Lisäksi varhaiskasvatus tukee huoltajia kasvatuksessa ja mahdollistaa osallistumisen työelämään tai opiskeluun. Varhaiskasvatuksen toimintamuotoja ovat päiväkotitoiminta, perhepäivähoito sekä avoin varhaiskasvatustoiminta. Päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus on yleisin toimintamuodoista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 14-18.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018 on opetushallituksen laatima asiakirja, joka sisältää määräykset koskien mm. lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa, varhaiskasvatuksen tehtävää, tavoitteita ja pedagogisen toiminnan suunnittelua ja toteutusta, lapsen kehityksen ja oppimisen tukea sekä toiminnan arviointia ja kehittämistä. Jokaisen kunnan tulee noudattaa varhaiskasvatussuunnitelman perusteita sekä laatia paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma perusteita noudattaen. Varhaiskasvatuksen järjestäjän (kunta, kuntayhtymä tai yksityinen palveluntuottaja) tulee noudattaa perusteita toiminnassaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 8, 14.)

Laadukkaan varhaiskasvatuksen lähtökohtana on, että varhaiskasvatuksen henkilöstö tuntee varhaiskasvatuksen eri vaiheiden keskeiset tavoitteet, ominaispiirteet ja käytännöt. Myös siirtymävaiheet suunnitellaan ja niitä arvioidaan (esim. lapsen siirtyminen päivähoitosta esiopetukseen). Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen koostuu tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuudesta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 24.)

Varhaiskasvatuksen henkilöstön osaaminen ja ammattitaito on keskeinen osa laadukasta varhaiskasvatusta. Tutkimukset osoittavat, että henkilöstön koulutustasolla on merkitystä lasten kehitykselle ja oppimiselle. Laadukkaan koulutuksen omaavalla henkilöstöllä on paremmat edellytykset lämpimään, innostavaan ja lasta tukevaan vuorovaikutukseen. Henkilöstön tulee tunnistaa lasten erilaisia oppimisen tapoja ja mielenkiinnon kohteita. Myös omia pedagogisia käytäntöjä ja oppimisympäristöjä tulee kehittää oppimista tukeviksi. (Karila 2016, 8.)

Ryhmäkoko ja aikuisten ja lasten suhdeluku ovat yhteydessä laatuun. Näillä on erityinen vaikutus vuorovaikutusympäristöön. Vuorovaikutusympäristöllä on merkitystä lasten oppimiseen, hyvinvointiin ja kehittymiseen sekä aikuisten ammatilliseen toimintaan. Eniten merkitystä ryhmäkoolla on pienemmille lapsille sekä erityistä huolenpitoa tarvitseville lapsille. (Karila 2016, 8.)

3 Vuorovaikutus

Vuorovaikutusta käsitteenä voidaan lähestyä hyvin monesta eri näkökulmasta käsitteen ollessa hyvin laaja. Kauppila (2005, 19-24.) määrittelee sosiaalisen vuorovaikutuksen olevan ihmisten välistä toimintaa erilaisissa ympäristöissä. Vuorovaikutukseen liittyy kommunikaation käsite, joka sisältää käsitteet verbaalinen eli sanallinen ja nonverbaalinen eli sanaton viestintä. Nonverbaalista viestintää ovat mm. kehon asento, ilmeet, eleet, äänenpaino ja äänensävy sekä fyysinen etäisyys. Ihmiset tekevät paljon johtopäätöksiä toisesta näiden nonverbaalisten viestien avulla. Henkilön nonverbaalisesta viestinnästä voidaan päätellä hänen tunnetilaansa (Ahonen 2017, 58). Nonverbaaliseen viestintään kuuluu Kauppilan (2005, 34.) mukaan myös kosketus, ihmisen ulkoasu sekä tilan- ja ajankäyttö. Ihminen viestii itsestään esimerkiksi ajoissa tapaamiseen tulemalla. Kodin tai muun oman tilan sisustuksella ihminen viestii itsestään hänelle merkityksellisten kuvien, värien ja tavaroiden avulla.

Nonverbaalisen vuorovaikutuksen rooli korostuu oleellisesti pienten lasten kanssa työskenneltäessä. Aikuiset rakentavat keskinäisen vuorovaikutuksen pääasiassa puhutun kielen varaan mutta lapset tulkitsevat vuorovaikutustilanteita kokonaisuutena. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sen suurempi rooli on nonverbaalisella viestinnällä. Kehomme, katseemme ja äänemme viestii lapselle paljon enemmän kuin ääneen puhutut sanat. (Ahonen 2017, 59.)

Vuorovaikutusta on verrattu tanssiin. Tanssi sujuu, kun kumpikaan ei astu toisen varpaille ja tanssijat ovat tasa-arvoisia suhteessa toisiinsa. Myös etäisyyttä ja läheisyyttä säädellään ja taitava vuorovaikuttaja osaa tunnustella toisen rytmiä ja antaa tilaa toisen omille askeleille. Vaikka toinen henkilö vie tilannetta eteenpäin, voi vuorovaikutus silti olla dialogista. (Mönkkönen 2018, 109.) Dialogisuus ei ole pelkkää puhetta, keskustelua tai toisen kuuntelua vaan parhaimmillaan molemmat osapuolet oppivat ja voivat muuttaa asenteitaan ja mielipiteitään. Dialogisessa vuorovaikutuksessa osapuolet resonoivat toistensa tunteita ja ajatuksia ja virittyvät samalle tasolle eleiden, äänen sekä kosketuksen avulla. Martin Buber (1878-1965) kuvasi dialogista suhdetta yksilöiden välisenä suhteena, jossa ihminen tunnustaa myös toisen ihmisen toiseuden. Buberin mukaan ihminen tulee omaksi itsekseen ainoastaan toisen ihmisen kautta. (Mönkkönen 2018, 111-112.)

3.1 Kiintymyssuhde ja varhainen vuorovaikutus

Kiintymyssuhdeteoria on kehityspsykologian keskeisimpiä teorioita. Englantilaisista psykoanalyttikoista Bowlby pidetään 1950-luvulla teorian keksijänä. Teoria on myöhemmin kehittynyt ja tarkentunut. Teoria esittää kaksi keskeistä käsitettä; turvallinen ja turvaton kiintymyssuhde. Käsitteillä voidaan selittää ja ymmärtää lapsen psyykkistä tasapainoa ja sopeutumiskykyä tai vaihtoehtoisesti psyykkisten häiriöiden syntyä. Kiintymyssuhteella on osoitettu olevan vaikutusta lapsen myöhemmälle kehitykselle mm. kielellisen, emotionaalisen ja sosiaalisen kehityksen alueilla. (Keltikangas-Järvinen 2004, 183-184.)

Turvallinen kiintymyssuhde syntyy, kun lapsen ensisijainen hoitaja on riittävän herkkä havaitakseen lapsen tarpeet ja kykenee vastaamaan niihin. Lapsen tarpeisiin vastaaminen ei tarkoita sitä, että hoitajan tulisi aina tietää miksi lapsi itkee tai mikä saa hänet rauhoittumaan. Turvallinen suhde syntyy myös siitä, että lasta pidetään sylissä ja lohdutetaan. Tarpeisiin vastaamattomuudella tarkoitetaan sitä, että hoitaja on epäsensitiivinen lapsen osoittamiin tarpeisiin tai ettei hän edes yritä ymmärtää lapsen viestejä vaan jättää lapsen ilman lohdutusta ja turvaa. Lasta saatetaan hoitaa, mutta ei silloin, kun hän ilmoittaa tarpeistaan. Turvallisen kiintymyssuhteen ansiosta lapsi oppii luottamaan ensin hoitajaansa ja myöhemmin muihin ihmisiin sekä myös itseensä. (Keltikangas-Järvinen 2004, 184-185.) Tämä on tärkeää esimerkiksi myöhemmin tapahtuvan päivähoiton aloituksen kannalta. Päivähoiton aloitus on lapselle aina erokokemus ja turvallinen kiintymyssuhde vanhempiin auttaa lasta sopeutumaan päivähoitoon (Sinkkonen 2018, luku Päivähoito kiintymyssuhteenäkökulmasta).

Pieni lapsi pyrkii syntymästään saakka olemaan vuorovaikutuksessa häntä hoitavien aikuisten kanssa. Aluksi vuorovaikutus perustuu kosketukseen ja näköhavaintoon, joka on parhaimmillaan lapsen ja aikuisen välisissä hoivatilanteissa. Lapsi ilmaisee tunteitaan ja tarpeitaan aluksi itkemällä. Itku saa aikuiset reagoimaan ja lähestymään lasta. Itkulla lapsi voi ilmaista nälkää tai kipua tai hän voi kaivata sosiaalista vuorovaikutusta. Vanhemmat oppivat tunnistamaan lapsen itkusta mitä lapsi tarvitsee. Tässä herkkyydessä on kuitenkin paljon eroja. Kun hoitava henkilö vastaa oikein lapsen tarpeisiin, lapsi kokee jo varhain olevansa aktiivinen toimija ja pystyvänsä vaikuttamaan ympäristöönsä käyttäytymisellään. (Nurmi ym. 2006, 29.)

Muutaman kuukauden ikäinen lapsi osoittaa läheisyyden haluaan äännelemällä ja hymyilemällä ja katse suuntautuu ihmiskasvoihin ja erityisesti silmiin. Ihmiskasvot nähdessään lapsi alkaa hymyillä ja tämä herättää vastavuoroisuutta hoitajan kanssa; hoitaja vastaa lapsen hymyyn. Lapsen ensimmäinen hymy on sosiaalisen toiminnan merkki ja kommunikaation ja kielenkehityksen lähtökohta. Vuorovaikutuksessa aikuisten kanssa lapsi oppii miten voi saada lohtua ja turvaa ja saada vanhempien huomion kiinnittymään itseensä. Aikuiset pyrkivät

fyysiseen läheisyyteen lapsen kanssa, toimiessaan vaistonvaraisen eli intuitiivisen vanhemmuuden tavalla. He myös puhuvat lapselle hitaasti ja painotetusti sekä korostavat puhettaan eleillä ja ilmeillä. Vastavuoroinen suhde lapsen ja hoitajan välille syntyy, kun lapsi kiinnittyy hoitajaan ja hoitaja lapseen. Hoitajan kiintymykseen liittyy halu hoivata lasta ja vahva tunneside lapseen. Lapsi puolestaan saa ensin hoitajalta ravintoa ja turvaa ja kiintyy vähitellen hoitajaan myös tunnetasolla. Kun perusturvallisuus lapselle on taattu, lapselle jää voimavaroja oppia uusia taitoja sekä tutkia ympäristöään. (Nurmi ym. 2006, 29-30.)

3.2 Mentalisaation vaikutus vuorovaikutukseen

Mentalisaatiolla tarkoitetaan kykyä ja halua huomioida sekä oman että toisten mielen tiloja, muun muassa tunteita ja ajatuksia. Mentalisaatio sisältää empatian toisia ja itseä kohtaan sekä kyvyn säädellä tunteita. Kun ihmiselle on kehittynyt mentalisaatiokyky, hän pystyy ymmärtämään, että ihminen ei välttämättä tunne ja ajattele niin kuin ulospäin näyttää. Kykyyn kuuluu myös ymmärrys siitä, että emme välttämättä koskaan varmuudella tiedä toisen ihmisen todellista kokemusta ja tunnetta, mutta arvostamme silti niiden pohdintaa. Lapsen mentalisaatiokyvyn kehittyminen edellyttää sitä, että lapsella on turvallinen kiintymyssuhde ensisijaiseen hoitajaansa ja että hoitajalla on kyky mentalisoida. Kyvyn kehittyminen tapahtuu asteittain ja lapsen mieli on ikään kuin aikuisen mielen varassa. Varhaisella vuorovaikutuksella on siis ratkaiseva merkitys mentalisaation kehittymiselle, mutta kykyä voidaan vahvistaa myöhemminkin hyvien ihmissuhteiden ja tarkasti kohdistetun hoidon avulla. (Pajulo, Salo & Pyykkönen 2015.)

Mentalisaatiokyky on yhteydessä hyvään vuorovaikutukseen lapsen kanssa.

Mentalisaatiokykyinen aikuinen on herkkä lapsen viesteille ja hän kykenee tulkitsemaan ja ymmärtämään lasta riittävän usein oikein. Sillä on merkitystä myös lapsen tunne-elämään ja kognitiiviseen kehitykseen. Ihmisten välisissä ristiriitatilanteissa mentalisaatio auttaa pysähtymään ja miettimään toisen ihmisen näkökulmaa tilanteeseen ja siten vähentää tilanteesta aiheutuvaa stressiä ja traumatisoitumista. Hyvällä mentalisaatiokyvyllä tulee ymmärretyksi sekä ymmärtää toista ihmistä. Se vaikuttaa myös tunnetilojen säätelyyn ja itsensä rauhoittamiseen. (Pajulo, Salo & Pyykkönen 2015.)

Varhaiskasvatuksessa mentalisaatiokykyä voidaan tukea leikin avulla. Leikin tarkoitus on yhdistää sisäinen ja ulkoinen maailma lapsen mielessä. Pohja mentalisaatiokyvyllä rakentuu erityisesti lapsen leikkiessä muiden kanssa, mutta myös lapsen leikkiessä yksin. Leikki on lapsen ajattelua ja aikuisen on tärkeää antaa tilaa ja mahdollisuuksia lapsen leikille. (Mattila & Rantala 2019, 151-153.)

3.3 Lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa

Laadukkaan varhaiskasvatuksen ja pedagogiikan taustalla on aina laadukas vuorovaikutus. Vuorovaikutus määrittyy kasvatustyössä tärkeimmäksi laatukriteeriksi, koska kasvatustyötä tehdään tiiviisti omalla persoonalla. Vuorovaikutustaitoja kehittämällä kasvattajan pedagoginen toiminta muuttuu laadukkaammaksi ja suhde lapsiin parantuu. Vuorovaikutuksen äärelle pysähtyminen on tästä syystä erittäin merkityksellistä. Vuorovaikutuksen tarkastelu auttaa ymmärtämään, miten pienillä asioilla on suuri vaikutus kokonaisuuteen. Laadukkaan vuorovaikutuksen tulisi olla jokaisen lapsen oikeus varhaiskasvatuksessa. (Ahonen 2017, 60.)

Lapsi rakentaa kuvaa itsestään vuorovaikutuksessa häntä ympäröivän sosiaalisen todellisuuden kanssa. Tähän kuuluvat lapselle tärkeät ja merkitykselliset ihmissuhteet. Ihmissuhteita syntyy lapsen ensisijaisiin hoivaajiin ja perheenjäseniin, mutta myös vertaisryhmän jäseniin, ammattikasvattajiin ja harrastusten ohjaajiin. Lapsen kokonaisvaltainen kehitys riippuu voimakkaasti näistä vuorovaikutussuhteista. Vuorovaikutuksen avulla lapsi pääsee osalliseksi erilaisiin sosiaalisiin yhteisöihin ja osallisuus näissä yhteisöissä voi joko tukea tai haitata lapsen vuorovaikutustaitojen kehittymistä. Harmillisesti lapsi, joka tarvitsisi enemmän tukea vuorovaikutustaitoihinsa, joutuu kohtaamaan torjuntaa ja negatiivisia kokemuksia vuorovaikutustilanteissa. (Ahonen 2017, 59-60.)

Kasvattajien arvot ja uskomukset näkyvät voimakkaasti heidän vuorovaikutuksessaan kasvatustyössä. Arvot ja uskomukset ovat yhteydessä siihen, miten läheiseksi suhde lapseen muodostuu. Lapset, joiden kanssa kasvattajilla syntyy usein konflikteja, näyttävät valitettavan usein vaikeiksi lapsiksi. Tässä ovat taustalla kasvattajan uskomukset. Kasvattajan uskomukset vaikuttavat siihen, muodostuuko suhde lapseen lämpimämmäksi vai etäisemmäksi. Koska arvot ja uskomukset ohjaavat kasvattajien toimintaa merkittävällä tavalla, tulisi arvokeskustelun kuulua säännöllisesti tiimipalaveriinhin ja erityisesti siinä tilanteessa, kun muodostetaan uutta työtiimiä. Jokaisessa yksikössä tulisi olla riittävästi aikaa käydä läpi arkisen kasvatustyön takana näyttäytyviä arvoja. Näitä voivat olla mm. käsitykset vuorovaikutuksesta. (Ahonen 2017, 61-63.)

Ihmisten välinen kielellinen ja ei-kielellinen vuorovaikutus on aina lapsen kielen ja puheen kehityksen taustalla. Varhaiskasvatuksessa laadukas, toimiva ja kaikille tasapuolinen vuorovaikutus on aikuisten vastuulla. Lapset, joilla on kielen ja puheen kehityksen vaikeuksia tarvitsevat onnistumisen kokemuksia viestiessään sekä kommunikaatiota tukevia ja korvaavia menetelmiä. Kasvattajan tulee reflektoida omaa kielellistä ilmaisuaan. (Pihlaja & Viitala 2018, 201.)

Vuorovaikutussuhteet varhaiskasvatuksessa ovat erilaisia eri ikäisten lasten kanssa. On tärkeää, että jokainen lapsi tuntee kuuluvansa ryhmään ja yhteisöön, jonka päiväkoti muodostaa. (Karila, Alasuutari, Hännikäinen, Nummenmaa ja Rasku-Puttonen 2006, 111-114.)

Karilan (2001) mukaan vuorovaikutuksen laatu on nähty joissakin yhteyksissä olennaiseksi päivähoiton laatua kuvaavaksi tekijäksi pienempien lasten kohdalla (Siljamo 2013, 8-9). Karilan näkemys on, että laadukkaan vuorovaikutuksen edellytyksenä on aito kiinnostus ja rakkaus lapsiin sekä ammatillinen osaaminen liittyen lapsen kehitykseen ja kasvatukseen. Myös yhteistyö lapsen huoltajien kanssa on tärkeää ja se, että sekä varhaiskasvatuksella ja huoltajilla on yhtenevä näkemys lapsen kasvatuksesta ja hoidosta (Siljamo 2013, 8-9.)

Oman vuorovaikutuksen laadun arvioiminen on haasteellista, mutta ei mahdotonta. Toinen työntekijä voi havainnoida toisen tapaa olla vuorovaikutuksessa lasten kanssa ja tehdä muistiinpanoja. Tällä tavalla voidaan saada tärkeää tietoa vuorovaikutuksen tyylistä ja laadusta. Koko ryhmää voidaan myös esimerkiksi videoida ja myöhemmin yhdessä arvioida vuorovaikutustilanteita. Videoinnin avulla pystyy tarkkailemaan itseään ikään kuin ulkopuolelta. Vahva ammatillinen itsetunto mahdollistaa oman vuorovaikutuksen reflektion sekä itsenäisesti että yhdessä muiden kanssa. (Pihlaja & Viitala 2018, 203.)

3.4 Vuorovaikutustyyli

Liisa Ahonen esittelee kirjassaan *Haastavat kasvatustilanteet - lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja* (2017) viisi erilaista vuorovaikutustapaa kasvattajalle. Kirjassa on yhdistetty nämä tavat haastaviin kasvatustilanteisiin. Haastavia tilanteita tulee vastaan jokaiselle kasvattajalle ja erityisesti näissä tilanteissa vuorovaikutuksen laadulla on huomattava merkitys. Erilaisten vuorovaikutustapojen huomaaminen ja ymmärtäminen vaikuttavat kuitenkin kaikkiin vuorovaikutustilanteisiin. Seuraavaksi esittelen edellä mainitut viisi vuorovaikutustapaa lyhyesti.

Lämpimässä vuorovaikutustavassa varhaiskasvattaja on töissä lapsia varten ja vuorovaikutuksessa oleminen lasten kanssa on hänelle tärkeää. Hän on syvästi sitoutunut vuorovaikutukseen lasten kanssa. Varhaiskasvattaja kuuntelee lasta arvostavasti ja pysähtyy tämän kokemuksen äärelle. Hän pyrkii myös tavoittamaan lapsen kokemuksen ja tulkinnan tilanteesta, hektisissäkin tilanteissa. Hän pystyy olemaan sensitiivinen, vaikka lapsen käytös olisi hyvinkin haastavaa. Empatiolla on tärkeä asema lämpimässä vuorovaikutustavassa. Haastaviin tilanteisiin ja lapsen voimakkaisiin tunteisiin ei vastata vallankäytöllä tai rankaisemalla vaan lämpimän empaattisesti. Varhaiskasvattaja reflektoi omaa toimintaansa ja sen vaikutusta lapseen ja tilanteeseen. Haastavissa kasvatustilanteissa varhaiskasvattajan puhe säilyy arvostavana, lämpimänä ja hän osoittaa koko kehollaan ja puheellaan olevansa läsnä lapsille. Haastavissa tilanteissa kieltämisen ja rajojen tiukentamisen sijaan varhaiskasvattaja aktiivisesti kannustaa ja tukee lasta niin, että lapsi voi suoriutua tehtävästään ja tilanteesta. Lämmin ja arvostava vuorovaikutustapa heijastuu lapsen emotionaaliseen hyvinvointiin ja lapsi vaikuttaa iloiselta, rennolta ja luottavaiselta.

Varhaiskasvattaja antaa lapsille paljon positiivista palautetta ja tekee sen aidosti. Joustavuus ja hetkessä eläminen ovat myös lämpimän vuorovaikutuksen merkkejä. (Ahonen 2017, 78-94.)

Ristiriitaisessa vuorovaikutustavassa varhaiskasvattajan sitoutuminen vuorovaikutukseen vaihtelee ja näyttäytyy lasten silmissä ristiriitaiselta. Toisinaan tilanteet voivat alkaa varhaiskasvattajan lämpimällä vuorovaikutuksella, mutta tilanteen edetessä vuorovaikutuksen laatu heikkenee huomattavasti. Toisinaan taas tilanteen alussa vuorovaikutus voi olla huonolaatuista, mutta varhaiskasvattaja havaitsee oman toimintansa ja muuttaa tätä lämpimämpään suuntaan. Ristiriitaisissa vuorovaikutustilanteissa näyttäytyy usein ajoittaisia piirteitä lämpimästä vuorovaikutuksesta, mutta varhaiskasvattajan sitoutuminen vuorovaikutukseen ei ole kuitenkaan täydellistä, jolloin lapsen kokemusta kokonaisuutena ei voida tavoittaa. Valitettavasti perinteistä aikuisen roolia tavoitellaan usein ja lasten käyttäytymistä säädellään tarpeettomasti. Valitettavaa on myös se, että lapset, jotka tarvitsevat erityisesti tukea sosioemotionaalisiin taitoihinsa, saavat osakseen varhaiskasvattajan joustamattoman suhtautumisen. Varhaiskasvattaja ei tavoita lapsen tarvitseman tuen määrää, eikä hän tavoita lapsen kokemusta ja tuen tarvetta tilanteessa. Toisinaan yhden tilanteen aikana varhaiskasvattaja voi olla moneen kertaan sitoutumaton ja sitoutunut vuorovaikutukseen ja antaa lapselle hyvin ristiriitaisen kuvan. (Ahonen 2017, 96-110.)

Teknisessä vuorovaikutuksessa varhaiskasvattaja pitää kiinni pedagogisista suunnitelmistaan ja nojautuu rutiineihin, sääntöihin ja toimintamalleihin. Haastavat tilanteet hän selvittää mekaanisesti, mutta ei oikeastaan pysähdy tilanteiden äärelle eikä lasten emotionaalinen hyvinvointi välttämättä toteudu. Toisinaan lähestymistapa voi olla mustavalkoinen ja etäinen. Varhaiskasvattaja on kyllä fyysisesti läsnä lapselle, mutta syvälinen sitoutuminen puuttuu ja hän saattaa esimerkiksi samaan aikaan auttaa lasta ja jutella toiselle aikuiselle, jolloin hän jakaa huomionsa. Tekniseen vuorovaikutustapaan kuuluu esimerkiksi ohjattujen tuokioiden pedagogisiin suunnitelmiin tukeutuminen ja loppuun saattamisen vaatimus. Varhaiskasvattaja ei herkästi havainnoi lasten viestejä ja tarpeita. Varhaiskasvattaja voi ajatella, että pitämällä tiukasti kiinni rutiineista ja toimintavoista haastavia tilanteita voidaan ehkäistä. Usein kuitenkin tällainen joustamattomuus voi yllyttää lapsia käyttäytymään esimerkiksi uhmakkaasti. Usein tekniseen vuorovaikutustapaan ja mekaaniseen suorittamiseen liittyy kiire sekä sellaiset tilanteet, joissa varhaiskasvattaja kokee, että hänen tulee rajata ryhmän toimintaa tehokkaasti. Struktuurin noudattaminen joustamattomasti vaikuttaa tilanteen tunnelmaan viilentävästi ja kiristävästi. (Ahonen 2017, 110-123.)

Välttelevässä vuorovaikutustavassa varhaiskasvattaja välttelee haastavia kasvatustilanteita tai niiden selvittämistä. Hän saattaa siirtää kasvatuksellista vastuuta ryhmän muille aikuisille tai voi ennen tilanteen loppuun saattamista poistua paikalta. Lapsen emotionaalinen hyvinvointi ei toteudu ja haastavat tilanteet voivat pitkittyä. Varhaiskasvattaja turhautuu herkästi

ratkaisemaan samanlaisia haastavia tilanteita. Hän saattaa myös sitoutua vuorovaikutukseen joidenkin lasten kanssa, mutta vältellä esim. aggressiivisesti tai uhmakkaasti käyttäytyviä lapsia. Tämän vuorovaikutuksen takana voi olla varhaiskasvattajan tiedonpuute siitä, miten tilanteet voitaisiin ratkaista ja varhaiskasvattaja saattaa vaikuttaa jopa pelokkaalta kohdatessaan haastavasti käyttäytyviä lapsia. Myös uupumus ja turhautuminen voivat olla välttelevän vuorovaikutustavan taustalla. Haastavissa tilanteissa varhaiskasvattaja voi houkutella lasten huomiota pois tilanteesta, jotta tilanteen äärelle ei tarvitsisi pysähtyä. Hän saattaa myös vältellä tilanteisiin puuttumista sillä ajatuksella, että tilanteita voidaan ehkäistä, jos niihin ei kiinnitetä paljon huomiota tai jos lasten annetaan itse ratkaista tilanteet. (Ahonen 2017, 124-135.)

Etäinen vuorovaikutustapa on lämpimän vuorovaikutustavan vastakohta. Varhaiskasvattaja ei ole kiinnostunut lapsen näkemyksistä, kokemuksista tai tulkinnoista ja sivuuttaa lapsen sosiaaliset ja emotionaaliset tarpeet. Varhaiskasvattaja ei sitoudu vuorovaikutukseen lapsen kanssa eikä vuorovaikutus ole vastavuoroista. Toisinaan hän on välinpitämätön ja poissaoleva ja toisinaan taas hyvin viileä ja autoritaarinen eikä hän kohtaa lasta tunnetasolla. Etäiselle vuorovaikutustavalle on myös tyypillistä, että varhaiskasvattaja huomaa lapsen haasteet mutta ei pieniä onnistumisen hetkiä, eli lapsi ei saa positiivista palautetta. Lapsen ohjaus tapahtuu kielloilla ja komennoilla. Etäisen vuorovaikutustavan taustalla saattaa olla varhaiskasvattajan jaksamattomuus olla läsnä lapselle ja hänen tarpeilleen. Haastavasti käyttäytyvä lapsi voi myös ärsyttää tai harmittaa varhaiskasvattajaa ja tällöin hän ei kykene olemaan empaattinen lasta kohtaan. Etäinen vuorovaikutustapa saattaa kohdistua vain yhteen lapseen. (Ahonen 2017, 136-146.)

3.5 Temperamentin vaikutus vuorovaikutustyyliin

Temperamentti on ihmisen synnynnäinen käyttäytymistyyli, jonka avulla voidaan selittää ihmisen tapaa olla vuorovaikutuksessa sekä miten hän reagoi asioihin. Temperamentti ilmenee jo hyvin varhain. Jotkin piirteet säilyvät sellaisina läpi elämän, jotkin muuttuvat tai häviävät kokonaan. Ihmisen persoonallisuus kehittyy temperamentin ja ympäristön vuorovaikutuksen tuloksena. Temperamentin ymmärtäminen tarkoittaa yksilöllisyyden huomioimista. Jokaisen kasvattajan on tärkeää ymmärtää lapsen yksilöllisyys ja sen vaikutus kasvatukseen. Keltikangas-Järvinen (2004, 71-88.) esittelee Bussin ja Plominin kehittämän lapsia koskevan temperamenttiteorian, jonka mukaan ihmisen temperamentti koostuu kolmesta piirteestä; emotionaalisuus, aktiivisuus ja sosiaalisuus. Kaikki temperamenttipiirteet saavat merkityksensä siinä, miten hyvin tai huonosti ne sopivat ympäristöön, jossa ihminen elää.

Emotionaalisuudella tarkoitetaan tässä teoriassa taipumusta stressaantua ja kiihtyä herkästi ja voimakkaasti. Tämä piirre ilmenee jo lapsen ensimmäisten elinpäivien aikana. Tätä

piirrettä voidaan arvioida siitä, miten herkästi ihminen kiihtyy ja stressaantuu ja miten voimakkaasti nämä tilat näkyvät. Mitä nuorempi lapsi on, sen herkemmin ne näkyvät. Emotionaalisen piirteen perinnöllisyys on temperamenttipiirteistä voimakkain. (Keltikangas-Järvinen 2004, 73-75.)

Aktiivisuus kuvaa energian määrää, jota yksilö tuottaa tai ylläpitää. Se tulee esiin kaikessa ihmisen toiminnassa ja yksilöllisessä tyylissä, mm. puheessa, kävelemisessä sekä tavassa miten hän tervehtii. Aktiivinen ihminen tekee kaiken voimakkaasti ja nopeasti ja aktiivisuuden tason tunnistaakin helpoiten ulospäin; aktiivisen ihmisen tunnistaa jo kaukaa esimerkiksi hänen kävelytyylistään. Aktiivisuus muodostuu tässä teoriassa kahdesta tekijästä, temposta ja voimakkuudesta, jotka yleensä korreloivat keskenään. Aina näin ei kuitenkaan tapahdu ja ihminen voi olla esimerkiksi hyvin äänekäs ja käyttää paljon voimaa jokaiseen asiaan, mutta suorittaa asiat kuitenkin hitaasti. Vilkkaiden lasten kanssa toimiessa onkin tärkeää erottaa, milloin on kysymys lapsen temperamentista ja milloin taas esimerkiksi tarkkaavaisuuden häiriöstä. (Keltikangas-Järvinen 2004, 78-81.)

Sosiaalinen ihminen nauttii muiden ihmisten seurasta, ja hänelle ovat tärkeitä ns. sosiaaliset palkinnot, kuten yhteinen tekeminen ja aktiviteetit muiden kanssa, huomion ja kiitoksen saaminen sekä se, että joku on hänen kanssaan samaa mieltä. Yleensäkin muiden ihmisten läsnäolo ja sosiaalinen vuorovaikutus toimii mielihyvän tuottajana sosiaaliselle ihmiselle. Sosiaalinen temperamenttipiirre ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ihmisellä olisi hyvät sosiaaliset taidot. On kuitenkin luontevampaa oppia sosiaalisia taitoja ja vuorovaikutustaitoja, jos on kiinnostunut olemaan ihmisten seurassa. Ihminen voi olla hyvin halukas olemaan muiden kanssa, mutta häneltä puuttuvat siihen tarvittavat taidot. Toisaalta ihminen joka mielellään on itseksensä, voi olla hyvinkin taitava kanssakäymisessään muiden kanssa. Sosiaalisen vastakohta ei ole epäsosiaalinen vaan vähemmän sosiaalinen. Epäsosiaaliselta ihmiseltä puuttuvat sosiaaliset taidot, kun taas vähemmän sosiaalinen ei vain halua olla muiden kanssa. Tapa, jolla sosiaalisuus ilmenee vuorovaikutustilanteissa, riippuu lapsen kehitystasosta. Vauvalle riittää muiden läsnäolo ja saamansa hoiva, mutta kasvaessaan sosiaalinen vuorovaikutus muuttuu monimutkaisemmaksi. Kaveripiiri ja esimerkiksi vertaisryhmä päiväkodissa muodostaa seuraavan sosiaalisen palkitsemisen alueen. Perimän merkitys on tässä piirteessä vähäisin, koska ympäristöllä on niin suuri merkitys. Sosiaalisuuteen kuuluu merkittävä yhteiskunnallinen arvostus. Länsimaissa sosiaalisuus on saanut vähitellen saman merkityksen kuin hyvä ihminen. Tähän liittyy monia vääriä oletuksia. (Keltikangas-Järvinen 2004, 82-88.)

4 Opinnäytetyön toteutus

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia, miten lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta voidaan tukea varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena oli yhtenäistää jo olemassa olevaa tutkimustietoa lapsen ja aikuisen välisestä vuorovaikutuksesta varhaiskasvatuksessa. Tässä työssä tarkoitan aikuisella varhaiskasvatuksessa työskentelevää kasvatusvastuullista aikuista eli varhaiskasvatuksen opettajia, hoitajia sekä avustajia. Vuorovaikutus on käsitteenä laaja ja jokainen ihminen on vuorovaikutuksessa toisten kanssa omalla persoonallaan sekä temperamentillaan. Toiveeni on, että opinnäytetyö tarjoaa varhaiskasvatuksessa työskenteleville ajateltavaa ja tarkasteltavaa omaan vuorovaikutukseen liittyen sekä antaa työkaluja vuorovaikutuksen laadun parantamiseen. Opinnäytetyö jaettiin Montessori-päiväkotia Aurinkoleijonan henkilökunnan käyttöön.

Onnistuneen tutkimuskysymyksen edellytyksenä on, että se on riittävän rajattu ja täsmällinen. Näin ilmiötä voidaan tarkastella syvällisesti. Toisaalta kysymys voi kuitenkin olla väljä, jolloin aihetta voidaan tarkastella useista näkökulmista. (Kangasniemi ym. 2013, 295.)

Tämän opinnäytetyön tutkimuskysymys:

- Miten aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta varhaiskasvatuksessa voidaan tukea?

4.1 Tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyö toteutettiin kuvailevana kirjallisuuskatsauksena. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on kirjallisuuskatsauksista yleisin. Sitä voidaan kuvailla yleiskatsaukseksi ilman tarkkoja ja tiukkoja sääntöjä. Tutkimuskysymykset ovat väljempää kuin systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa tai meta-analyyseissä. Myös aineistot ovat laajempia eikä niiden valintaa rajaa metodiset säännöt. Kuvailevasta kirjallisuuskatsauksesta voidaan erottaa kaksi suuntausta, narratiivinen ja integroiva katsaus. Tämä opinnäytetyö toteutettiin narratiivisena yleiskatsauksena. Narratiivisen kirjallisuuskatsauksen avulla pystytään antamaan laaja kuva käsiteltävästä aiheesta. Narratiivisella otteella voidaan järjestää epäyhtenäinen tieto jatkuvaksi tapahtumaksi ja lopputulos on helppolukuinen. (Salminen 2011, 7.)

Narratiivinen kirjallisuuskatsaus voidaan jakaa kolmeen eri toteuttamistapaan, jotka ovat toimituksellinen, kommentoiva ja yleiskatsaus. Yleiskatsaus on tavoista yleisin ja yleensä kun puhutaan narratiivisesta kirjallisuuskatsauksesta, tarkoitetaan juuri yleiskatsausta. Yleiskatsauksen tarkoituksena on tiivistää aikaisempia tutkimuksia ja muoto on kuvaileva synteesi. Toisinaan narratiivisen kirjallisuuskatsauksen luonne voi olla jopa kriittinen. Tarkoitus on ajantasaistaa tutkimustietoa, mutta ei tarjota varsinaisesti analyyttistä tulosta. (Salminen 2011, 7.)

Menetelmä voidaan jakaa neljään eri vaiheeseen, jotka ovat tutkimuskysymyksen muodostaminen, aineiston valitseminen, kuvailun rakentaminen ja tuotetun tuloksen tarkastelu. Nämä vaiheet ohjaavat työn etenemistä ja toimivat ikään kuin päällekkäin koko prosessin ajan. (Kangasniemi ym. 2013, 294.)

Kirjallisuuskatsaus ei ehkä terminä kerro menetelmästä riittävästi. Kirjallisuuskatsauksen luonne tulee paremmin esiin, kun se ymmärretään tutkimuksen tutkimuksena. Jos metodille haluttaisiin antaa enemmän oikeutta, voitaisiin puhua tutkimuskirjallisuuden meta-analyysistä. (Salminen 2011, 39.)

4.2 Aineiston haku ja valinta

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen aineisto koostuu aiemmin julkaistusta tutkimustiedosta, joka on tutkimusaiheen kannalta merkityksellinen. Katsaus sisältää yleensä myös kuvauksen aineiston valinnan prosessista. Aineisto haetaan yleensä elektronisista tietokannoista tai manuaalisesti tieteellisistä julkaisuista. Aineiston muodostaa yleensä viimeaikainen tutkimustieto, mutta merkittävin kriteeri on kuitenkin se, että asiaa voidaan tarkastella ilmiölähtöisesti ja siten, että aineisto vastaa tutkimuskysymykseen. Aineiston hakuprosessin tarkka kuvaus kirjallisuuskatsauksessa kertoo aineiston eksplisiittisestä valinnasta. Eksplisiittisessä aineiston valinnassa haut tehdään manuaalisesti valituista lehdistä tai sähköisesti eri tietokannoista ja siinä hyödynnetään aineiston kieli- ja aikarajauksia. Hakua ohjaa tutkimuskysymys, mutta aineisto ei perustu ainoastaan kieli- ja aikarajauksiin, vaan keskeisin peruste on aineiston sisältö ja sen suhde muihin valittuihin tutkimuksiin. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa aineiston valintaa tehdään jatkuvasti reflektoiden suhteessa tutkimuskysymykseen, jolloin sekä tutkimuskysymys että aineisto tarkentuvat koko prosessin ajan. (Kangasniemi ym. 2013, 295-296.)

Kirjallisuuskatsaukseen valikoidut aineistot on haettu tietyillä hakusanoilla. Erilaisia hakusanoja ja niiden yhdistelmiä kokeiltiin ja niistä valintoihin johtaneet hakusanat on esitelty taulukossa 2. Tiedonhaku on tehty myös asiantuntijoiden ohjauksessa. Vuorovaikutuksesta yleisesti ottaen löytyi paljon aineistoa. Myös lapsen ja vanhemman välisestä vuorovaikutuksesta löytyi jonkin verran tutkimuksia. Lapsen ja aikuisen välistä vuorovaikutusta varhaiskasvatuksessa ei ole tutkittu kovinkaan paljon, mutta tutkimuksia löytyi sen verran, että aineiston voidaan ajatella olevan riittävän laaja ammattikorkeakoulun opinnäytetyön tasoiseen tutkielmaan. Aineistoa karsittiin hakutuloksista tietyin kriteerein, jotka on esitetty alempana taulukossa. Tuloksiin on osaltaan voinut vaikuttaa, että tekijä on itse tehnyt valinnan mitä aineistoa käyttää, mm. otsikoiden, tiivistelmien ja tarvittaessa koko tekstin perusteella sekä vastaako aineisto tekijän mielestä tutkimuskysymykseen. Tekijä halusi asettaa aineistolle myös aikarajauksen siten, että tutkimustieto olisi melko tuoretta.

Aineistoa haettiin Finna, ERIC ja ProQuest Central tietokannoista. Ennen haun suorittamista oli laadittu sisäänotto- ja poissulkukriteerit, jolla rajattiin aineiston hakua ja ne ovat nähtävissä taulukossa 1.

SISÄÄNOTTOKRITEERIT	<p>Julkaistu vuonna 2009-2020</p> <p>Suomen- ja englanninkieliset</p> <p>Tieteellinen tutkimus</p> <p>Varhaiskasvatuksen näkökulma</p> <p>Julkaistu kokonaisuudessaan verkossa saatavilla</p> <p>Vastaa tutkimuskysymykseen</p>
POISSULKUKRITEERIT	<p>Julkaistu vuonna 2008 tai aikaisemmin</p> <p>Muut kuin suomen- tai englanninkieliset</p> <p>Julkaistu ei täytä tieteellisen tutkimuksen kriteerejä</p> <p>Ammattikorkeakoulujen opinnäytetyöt</p> <p>Julkaistu ei ole kokonaisuudessaan verkossa saatavilla</p> <p>Ei vastaa tutkimuskysymykseen</p>

Taulukko 1 Aineiston valintakriteerit

Hakukone	Hakusanat	Hakutulokset	Valitut
Finna	vuorovaikutus AND lapsi ja aikuinen AND varhaiskasvatus	44	5

Finna	vuorovaikutus AND lapsen ja aikuisen välinen AND varhaiskasvatus	22	1
Finna	vuorovaikutus AND lapsi ja aikuinen AND varhaiskasvatus AND haastava	6	1
ERIC	interaction AND adult-child AND early childhood education	27	1

Taulukko 2 Valikoitu aineisto

Tutkimukseen valikoitui 8 tutkimusta tai artikkeleita, joista seitsemän on suomenkielisiä ja yksi englanninkielinen. Aineisto koostui tieteellisistä tutkimuksista sekä tieteellisestä artikkelista. Tulokset nousivat selkeästi esiin aineistosta ja pystyin ryhmittelemään teemat vuorovaikutusta tukeviin ja heikentäviin tekijöihin.

4.3 Aineiston analyysi

Aineisto on analysoitu sisällönanalyysia mukaillen. Aineistoa läpikäydessä on pidetty koko ajan mielessä tutkimuskysymys, johon etsitään vastausta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.)

Aineiston analyysin tarkoitus on siis tuottaa vastaus tutkimuskysymykseen (Salminen 2011, 7). Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen analyysi ei tiivistä, siteeraa tai raportoi aineistoa.

Tavoitteena on luoda aineiston sisäistä vertailua, analysoida vahvuuksia ja heikkouksia sekä tehdä laajempia päätelmiä. Analyysi kuitenkin sisältää elementtejä erilaisista laadullisista aineiston analyysimenetelmistä. Valitusta aineistosta haetaan merkityksellisiä seikkoja, jotka ryhmitellään kokonaisuuksiksi. Ilmiötä voidaan tarkastella mm. suhteessa käsitteisiin tai teoreettiseen lähtökohtaan. (Kangasniemi ym. 2013, 296-297.)

Kävin läpi aineistoa useaan otteeseen. Erottelin ja merkitsin korostustussilla aineistosta kiinnostukseeni sisältyvät ja tutkimuskysymykseen vastaavat asiat. Seuraavaksi keräsin merkityt asiat yhteen omaksi erilliseksi kokonaisuudeksi ja ryhmittelin asiat omiksi teemoiksi. Teemojen ollessa selvillä lähdin tarkastelemaan niitä tarkemmin. Esimerkiksi jos teemana oli kiire, selvitin mistä syistä kiirettä koettiin tai mikä oli kiireen syynä ja miten se vaikutti

lapsen ja aikuisen väliseen vuorovaikutukseen. Käytin analyysissä apuna myös ajatuskarttaa, joka auttoi selkeyttämään teemoja. Tuomen ja Sarajärven (2018, luku 4) mukaan teemoittelun tarkoitus on pilkkoa ja ryhmitellä aineisto erilaisten aihepiirien mukaan. Näin voidaan vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa. Alustavan ryhmittelyn jälkeen aletaan etsiä varsinaisia aiheita ja tarkoitus on etsiä aineistosta tiettyä teemaa kuvaavia näkemyksiä.

Analyysiä on tehty pitkään ja koko prosessin ajan. Suuntana voidaan ajatella olleen laajemmasta kohti yksityiskohtaisempaa. Laajemmat teemat löytyivät helposti aineistoista ja niitä lähdettiin analysoimaan yksityiskohtaisemmin. Näin teemojen alle muodostui uusia teemoja ja tulosten voidaan ajatella olevan synteessissä suhteessa toisiinsa.

4.4 Eettisyys ja luotettavuus

Kirjallisuuskatsauksen vaiheiden ja erityispiirteiden täsmentäminen ovat keskeinen väline sen luotettavuuden ja eettisyyden arvioinnissa. Eettiset kysymykset liittyvät tutkimuskysymyksen muotoiluun sekä tutkimusetiikan noudattamiseen kaikissa työn vaiheissa.

Luotettavuuskysymykset liittyvät tutkimuskysymyksen ja valitun aineiston perusteluun, prosessin johdonmukaisuuteen sekä argumentoinnin vakuuttavuuteen. (Kangasniemi ym. 2013, 292.) Tässä työssä tutkittiin aikaisempia tutkimuksia, joten eettiset kysymykset liittyvät ensisijaisesti toisten tutkijoiden ja heidän tutkimuksiensa kunnioittamiseen. Luotettavuus koostuu selkeästä tutkimuskysymyksestä, aineiston haun ja valitun aineiston perustelun esittelystä sekä tulosten esittämisestä vakuuttavasti ja selkeästi.

Eettisyyttä ja luotettavuutta voidaan parantaa koko prosessin läpinäkyvyydellä ja johdonmukaisuudella aina tutkimuskysymyksestä johtopäätöksiin saakka. Myös menetelmöiden selkeällä kuvauksella ja läpinäkyvyydellä on merkittävä osa. Luotettavuuden kannalta keskeistä on, että tutkimuskysymys on esitetty selkeästi. (Kangasniemi ym. 2013, 297.)

Tutkimuksessa on noudatettu hyvää tieteellistä käytäntöä. Tulokset on esitetty rehellisesti ja aineiston haussa, valinnassa ja analysoinnissa on noudatettu huolellisuutta ja tarkkuutta. Koko aineistonhakuprosessi on dokumentoitu ja se on toistettavissa samoin tuloksin. Tekstiä ei ole plagioitu eikä toisten tutkimustuloksia tai ideoita ole anastettu. Alkuperäisiä tutkimuksia on kunnioitettu ja arvostettu. (TENK 2012, 6-9.)

5 Tulokset

Tuloksissa nousi esille erilaisia teemoja. Ryhmittelin teemat vuorovaikutusta tukeviin ja heikentäviin tekijöihin. Teemoja löytyi useampia, mutta valitsin tuloksissa esiteltäviksi

teemoiksi ne, jotka toistuivat aineistossa useimmin. Teemoja on esitelty yhteensä kuusi erilaista ja ne ovat nähtävissä taulukossa 3.

VUOROVAIKUTUSTA TUKEVAT TEKIJÄT	VUOROVAIKUTUSTA HEIKENTÄVÄT TEKIJÄT
Aikuisen aito läsnäolo, lapsen kuunteleminen ja lapsesta kiinnostuminen	Kiire
Pienryhmätoiminta	Suuret ryhmäkoot ja resurssipula
Positiivinen aikuinen-lapsi suhde	Lapsen kielenkehityksen haasteet

Taulukko 3 Tulosten yhteenveto

5.1 Vuorovaikutusta tukevat tekijät

Aikuisen aito läsnäolo vuorovaikutusta tukevana tekijänä mainittiin kuudessa eri lähteessä. Tästä voidaan päätellä, että aikuisen aito läsnäolo on merkittävä tekijä aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksen tukemisessa. Aito läsnäolo ja rauhallisuus ja turvallisuus koettiin tärkeänä tekijänä hyvän vuorovaikutuksen syntymiselle (Nieminen 2013, 47). Kiinnostuksen osoittaminen lasta ja hänen toimintaansa kohtaan, tukee hyvän suhteen rakentumista aikuisen ja lapsen välille. Aikuinen voi käyttää puheessaan ns. peilipuhetta. Sen sijaan, että aikuinen sanoo lapselle, että ”Hyvä Maija!” hän voi sanoa ”Hyvä Maija! Näen, että olet piirtänyt monta viivaa ja ympyrää piirustukseesi.” Näin lapsi tietää varmasti, että aikuinen on kiinnostunut lapsesta, näkee mitä hän tekee tai kuulee mitä hän sanoo. (Dombro, Jablon & Stetson 2011, 13). Meille tutumpi termi on sanottaminen. Voimme sanottaa lapsen tunteita tai toimintaa.

Lapsesta kiinnostuminen muutenkin kuin vain asiakkaana, yli päiväkodin aitojen, on tärkeää. Lapsi tuo herkästi päiväkotiin omia kokemuksiaan omasta arjestaan, ja kysymykset lapsen elämästä ovat tärkeä osa hyvän suhteen luomista. Hyvä suhde lapseen edistää hyvän vuorovaikutuksen rakentumista aikuisen ja lapsen välille. Aito läsnäolo syventää suhdetta lapseen. Lapsen asian arvostaminen, lapsen lähelle pysähtyminen, ideoihin, kysymyksiin ja reaktioihin vastaaminen edistävät hyvän suhteen muodostumista. (Ranta 2020, 59.)

Lasten aloitteisiin vastaaminen ja lapsen kuunteleminen koettiin tärkeäksi vuorovaikutusta tukeväksi arvoperiaatteen. Lapsen keskustelun aloitteisiin tulee aina reagoida, kuunnella ja vastata ja lapsella on myös oikeus tulla kuulluksi. (Kaski 2015, 62). Aikuisen oma rooli koettiin vuorovaikutuksen onnistumisen edellytykseksi (Räsänen 2016, 76). Vuorovaikutussuhde alkoi rakoilla, jos aikuinen valikoi millaiseen vuorovaikutukseen he vastasivat tai jättivät vastaamatta. Lapset saattavat ottaa puheeksi myös vaikeita asioita, kuten seksuaalisuus ja kuolema ja näistäkin tulee pystyä puhumaan lapselle hänen ikätasonsa mukaisesti. Vuorovaikutussuhteen voi pilata olemalla etäinen, puhumalla lasten yli tai jättämällä lapsi huomioimatta. Aikuisen tulee nähdä oma persoonallisuus voimavarana vuorovaikutuksessa ja uskaltaa heittäytyä ja tehdä työtä omana itsenään. (Ranta 2020, 60.)

Pienryhmätoiminnan todettiin lisäävän ja syventävän aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Pienryhmätoiminnassa lapset saavat enemmän huomiota ja heillä on paremmat mahdollisuudet tuoda omia asioitaan ja mielipiteitään esille. Lasten oma ääni tulee kuulluksi sekä yksilölliset tarpeet ja persoonallisuus nähdä. Myös airemmat lapset uskaltavat kertoa mielipiteitään, näkemyksiään ja ilmaista itseään pienemmässä ryhmässä. Aikuisen oli myös helpompi havainnoida ja huomata lapsen haasteet vuorovaikutuksessa. (Laukkanen 2015, 50.) Pienryhmätoiminnan todettiin rauhoittavan vuorovaikutustilanteita sekä supistavan vuorovaikutussuhteiden määrää. Tällöin lapset saattoivat helpommin ryhtyä oma-aloitteiseen vuorovaikutukseen aikuisten tai toisten lasten kanssa (Lindgren 2020, 87; Ranta 2020, 57-58). Vuorovaikutustilanteita koettiin syntyvän helpommin ja ne olivat kestoiltaan pidempiä pienryhmässä (Nieminen 2013, 48). Pienryhmätoiminnassa koettiin, että lapsi voidaan kohdata henkilökohtaisemmin päiväkodin arjessa (Kauppinen 2017, 48). Koko ryhmässä lapsen vuorovaikutusaloitteista jäi kokonaan huomioimatta 19 %, kun taas pienryhmässä sama lukema oli vain 3 % (Nieminen 2013, 52).

Positiivinen suhde lapsen ja aikuisen välillä lisää vuorovaikutusta ja vaikuttaa keskeisesti oppimismotivaatioon (Ranta 2020, 56). Positiivinen suhde aikuisen ja lapsen välillä luo pohjan lapsen oppimiselle ja edistää lapsen sitoutumista ja suoriutumista opiskelusta koulussa. Varhaiskasvatuksessa olevat lapset, joilla on positiivinen vuorovaikutussuhde aikuiseen, ovat osaavampia äidinkielen ja matematiikan osa-alueilla ja heillä on hyvät kielelliset- ja lukutaidot. Heillä on myös paremmat mahdollisuudet saada uusia kavereita ja sopeutua kouluun ja luokkaan. (Dombro, Jablon & Stetson 2011, 13.)

5.2 Vuorovaikutusta heikentävät tekijät

Kiire mainittiin viidessä eri lähteessä vuorovaikutusta heikentävänä tekijänä. Kiire kuvattiin esimerkiksi kokemuksena tulipalojen sammuttelusta ja liukuhihnatyöskentelystä. Halua olisi tehdä enemmän, mutta henkilökunnalla ei ole resursseja eikä aikaa (Ranta 2020, 68). Kauppinen (2017) tutkimuksessa todettiin, että kaikkien lasten huomioimiseen ja hyvään

vuorovaikutukseen ei ollut aikaa ja koettiin että laadukasta varhaiskasvatusta ollaan ajamassa alas. Kiirettä aiheuttivat työvuorojen asettumisesta johtuvat vajaukset henkilökunnassa sekä suuret lapsimäärät (Lindgren 2020, 88).

Kiireen näyttäminen ohjattavalle osoittaa, ettei hän ole ohjaajalle tärkeä. Aikuisen ja lapsen välisen kahdenkeskisen ajan löytyminen päiväkodin arjessa on haastavaa ja siksi onkin tärkeää organisoida aika ja ajankäyttö lapsen kannalta parhaiten. Rauhallisia hetkiä vuorovaikutukseen voi löytyä esimerkiksi ruokailutilanteissa, pukemisessa, ulkoilussa ja siirtymätilanteissa. Lapselle on tärkeää osoittaa, että hänet on kuultu ja mahdollistaa vuorovaikutus hänen kanssaan myöhemmin, jos se ei ole juuri sillä hetkellä mahdollista. (Kaski 2015, 64-65).

Suuret ryhmäkoot ja henkilökunnan rajalliset resurssit aiheuttavat eniten haastavia kasvatustilanteita ja huonontavat lapsen ja aikuisen välisen vuorovaikutuksen laatua (Kauppinen 2017, 54). Suuryhmässä aikuisten määrällä ei tunnu olevan juurikaan vaikutusta, vaan haastavia tilanteita ja heikkenevää vuorovaikutusta esiintyi juuri lasten suuren määrän vuoksi. Melu ja rauhaton ympäristö väsyttävät lasta ja kontakti aikuisen kanssa voi jäädä hyvin vähäiseksi. Suuryhmätilanteissa aikuisella ei pahimmillaan ole mahdollisuutta huomioida tarpeeksi yksilöitä. (Kauppinen 2017, 15).

Aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen koettiin syvenevän ja muuttuvan tiiviimmäksi, kun lapsia oli paikalla vähemmän (Nieminen 2013, 47). Pienempi ryhmä nähtiin suuryhmätilanteita toimivampana tilanteen ollessa pienemmässä ryhmässä rauhallisempi, kiireettömämpi ja aikuisella oli aikaa lapsen kanssa käytävään hyvään vuorovaikutukseen (Kauppinen 2017, 48).

Suuri ryhmä vähentää aikuisen ja lapsen välisiä vuorovaikutusmahdollisuuksia (Rusanen 2011, Niemisen 2013, 14 mukaan). Suuressa ryhmässä melu vaikeuttaa oppimista ja puheen äänneiden erottamista ja saatetaan alkaa puhua huutaen. Suuri lapsiryhmä lisää myös lapsen stressiä ja nostaa kortisolitasoa. (Keltikangas-Järvinen 2012, Niemisen 2013, 14-15 mukaan.)

Päiväkodin tilat vaikuttavat myös osaltaan vuorovaikutukseen. Liian pienissä tiloissa siirtymätilanteet ovat haasteellisia, kun taas isoissa ja avoimissa tiloissa lapsia on vaikea jakaa pienempiin ryhmiin. Myös melua ja hälinää esiintyy enemmän toimimattomissa tiloissa. (Kauppinen 2017, 54).

Puheen ja kielen aiheuttamat haasteet vaikeuttavat kommunikointia, ja lapsi voi jopa turhautua tilanteessa, jossa aikuinen ei ymmärrä häntä eikä hän aikuista. Yhteisen kielen puuttuminen näkyy ongelmina vuorovaikutuksessa. Erityisesti maahanmuuttajalasten kielitaito mainittiin aineistossa, mutta myös kantaväestön kielenkehityksen haasteet. (Kauppinen 2017, 39.) Lapsen kielenkehitystä tukee rauhallinen ympäristö ja vuorovaikutuksessa aktiivisesti

olevat aikuiset. Vaikka lapsi ei itse puhuisi, on tärkeää, että hänelle puhutaan. (Siren-Tiusanen 2011, Niemisen 2013, 20 mukaan.) Jotta aikuinen voi tavoittaa kielellisesti taitamattoman lapsen kokemuksen, tarvitaan erityisen paljon herkkyyttä, eli sensitiivisyyttä vuorovaikutuksessa (Lindgren 2020, 13). Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sen vähemmän hänellä on sanoja käytössään. Aikuiselta vaaditaan lapsen non-verbaaliin viestintään tarttumista lapsen kehitystä tukevalla tavalla. Sensitiivisyys koetaan ”tuntosarvet herkillä olemiseksi”, lapsen eleiden ja signaalien tunnistamiseksi. (Ranta 2020, 61.)

6 Johtopäätökset

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää miten aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta voidaan tukea varhaiskasvatuksessa. Kiinnostus työhön sai alkunsa omasta kiinnostuksestani vuorovaikutukseen sekä työstäni lastensuojelun sijaishuollossa ja varhaiskasvatuksessa. Vastausta tutkimuskysymykseen haettiin kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla.

Aineistosta nousi selkeästi esille erilaisia teemoja, jotka ryhmittelin vuorovaikutusta tukeviin ja heikentäviin osa-alueisiin. Vuorovaikutuksen laatuun voivat vaikuttaa organisaatioon, aikuiseen ja lapseen liittyvät asiat. Kiire, riittämättömät resurssit ja suuret ryhmäkoot, ovat organisaatioon liittyviä teemoja. Varhaiskasvatuslaissa (540/2018) säädetään varhaiskasvatuksen henkilöstön koulutuksesta, määrästä sekä lasten suhdeluvusta kasvattajiin. Eri päivähoidon yksiköissä on kuitenkin hyvin erilaisia käytäntöjä mm. sijaisiin liittyen. Varhaiskasvatuslain 540/2018 pykälässä 36 mahdollistetaan tilapäisestä mitoituksesta poikkeaminen. Pykälää voidaan tulkita laeasti ja kirjavasti. On ensisijaisesti esimiehen vastuulla varmistaa, että henkilöstöä on tarpeeksi paikalla.

1.8.2020 alkaen tuli voimaan muutos varhaiskasvatuksesta annettuun asetukseen (753/2018). Muutos koski päiväkodin henkilöstön mitoitusta ja uusi asetuksen momentti on seuraava: ”Päiväkodissa tulee kasvatus-, opetus- ja hoitotehtävissä olla vähintään yksi henkilö, jolla on varhaiskasvatuslain (540/2018) 26-28 §:ssä säädetty ammatillinen kelpoisuus, enintään seitsemää enemmän kuin viisi tuntia päivässä varhaiskasvatuksessa olevaa kolme vuotta täyttäneitä lasta kohden. Enintään neljää alle kolmivuotiaista lasta kohden tulee päiväkodissa kasvatus-, opetus- ja hoitotehtävissä olla vähintään yksi henkilö, jolla on edellä tarkoitettu ammatillinen kelpoisuus.” Ryhmäkoosta säädetään varhaiskasvatuslaissa (540/2018) seuraavasti: ”Päiväkodin yhdessä ryhmässä saa olla yhtä aikaa läsnä enintään kolme varhaiskasvatuksen tehtävissä olevaa 1 momentissa tarkoitettua henkilöä vastaava määrä lapsia.” Eli käytännössä yhdessä ryhmässä saa olla yhtä aikaa läsnä enintään 21 yli kolmevuotiaista lasta tai 12 alle kolmevuotiaista lasta, jotka ovat enemmän kuin viisi tuntia päivässä päiväkodissa.

Kansainvälisten tutkimustulosten mukaan ryhmässä toimiminen aiheuttaa etenkin alle kolmevuotiaille lapsille stressiä. Pienissä pysyvissä ryhmissä stressin on todettu olevan vähäisempää. Voidaan siis olettaa, että päiväkotit itsessään ei ole stressin syy vaan suuri ryhmäkoko. Varhaiskasvatusikäiset ja erityisesti alle kolmevuotiaat lapset hyötyvät pienestä ryhmäkoosta. Toiset tutkijat taas ovat sitä mieltä, että laatu on ryhmäkoko olennaisempi asia. Lasten hyvinvointiin vaikuttavat myönteisesti ryhmässä toimivat motivoituneet, koulutetut ja sensitiiviset kasvattajat. (Ahonen 2017, 185). Opetushallituksen julkaisussa *Vaikuttava varhaiskasvatus* (Karila 2016, 26-27) todetaan, että useat tutkimustulokset viittaavat siihen, että lapsiryhmien koon kasvulla on vaikutus lasten sosiaaliseen kuormittuvuuteen sekä aikuisten ammatilliseen toimintaan.

Positiivinen aikuinen-lapsi suhde sekä aikuisen aito läsnäolo, lapsesta kiinnostuminen ja lapsen kuunteleminen ovat aikuisen vastuulla olevia asioita. Koulutuksen lisäksi aikuisen omaan toimintaan vuorovaikutustilanteissa vaikuttavat arvot sekä omat kokemukset ja historia. Aikuisen omaan vuorovaikutustyyliin vaikuttavat mm. temperamentti ja mentalisaatiokyky sekä sensitiivisyys ja reflektiivinen kyky. Aikuisen reflektiivinen kyky näkyy aikuisen kykynä havaita, pohtia ja sanottaa lapsen käytöksen taustalla olevia tunteita, tarpeita, ajatuksia ja kokemuksia arjen tilanteissa. Samalla aikuinen on tietoinen omien mielentilojensa vaikutuksesta vuorovaikutukseen lapsen kanssa. (Lindgren 2020, 22.) Lapsen kielenkehityksen haasteet vaikeuttavat kommunikaatiota ja erityisesti nämä tilanteet vaativat aikuiselta sensitiivisyyttä. Aikuisen reflektiivinen kyky mahdollistaa sensitiivisen vuorovaikutuksen lapsen kanssa.

Pienryhmätoiminta on vakiintunut pedagogisena toimintamuotona varhaiskasvatuksessa. Käsitteenä pienryhmätoiminta on tulkinnanvarainen. Pienryhmätoimintaa voidaan ajatella olevan yksittäinen päiväkodin toiminta, esimerkiksi askartelu, tai se, että suurin osa päiväkodin pedagogisesta toiminnasta on järjestetty pienryhmissä. Pienryhmien ryhmäkoko on myös tulkinnanvarainen. (Ahonen 2017, 183-184). Pienryhmissä on helpompi ilmaista itseään ja vuorovaikutussuhteiden määrä on helpommin hallittavissa. Toisaalta isossa ryhmässä voi kokea erilaisia vuorovaikutussuhteita ja löytää itselleen kaverin monen lapsen joukosta. (Pihlaja & Viitala 2018, 81.)

Voidaan siis todeta, että vuorovaikutuksen tukemiseen vaikuttavat hyvin monimuotoiset asiat. Joihinkin asioihin aikuinen pystyy vaikuttamaan itse olemalla aktiivinen ja kehittämällä omaa osaamistaan. Toiset asiat taas ovat riippuvaisia organisaation tavasta toimia tai esimerkiksi päiväkodin käytössä olevista tiloista.

7 Pohdinta

Opinnäytetyöprosessi alkoi oikeastaan jo pari vuotta sitten, mutta työn eteneminen kuitenkin pysähtyi omien henkilökohtaisten syitten takia. Keväällä 2020 minulla oli taas resursseja ryhtyä suunnittelemaan ja tekemään opinnäytetyötä. Aihe vaihteli moneen kertaan, mutta vuorovaikutus valikoitui aiheeksi melko helposti. Olin päättänyt heti alkuvaiheessa tehdä työni yksin ja kirjallisuuskatsaus tuntui sopivalta menetelmältä. Työ lähti liikkeelle aiheen valikoitumisen jälkeen tutkimuskysymysten muodostamisella. Tutkimuskysymyksiä oli alussa kaksi, mutta aineiston perusteella tein rajauksen vain toiseen tutkimuskysymykseen. Kirjallisuuskatsaukselle onkin tyypillistä, että tutkimuskysymyksen saattaa muuttua matkan varrella. Koin tärkeäksi sen, että pystyn selkeästi ja ytimekkäästi vastaamaan tutkimuskysymykseen ja se vaati rajausta.

Opinnäytetyön tarkoitus oli selvittää miten aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta voidaan tukea varhaiskasvatuksessa. Tuloksissa esille tulleet asiat, jotka heikentävät vuorovaikutusta lapsen ja aikuisen välillä varhaiskasvatuksessa ovat osittain riippumattomia varhaiskasvattajan omasta toiminnasta. Suuret ryhmäkoot, resurssipula ja työntekijöiden kuormittuminen sekä uupuminen ovat valtakunnallinen haaste varhaiskasvatuksen työkentällä. Kasvattajat voivat kuitenkin vaikuttaa vuorovaikutuksen laatuun omalla toiminnallaan, mutta se edellyttää tietoa vuorovaikutuksesta sekä jatkuvaa itsensä ja osaamisensa kehittämistä. Lapsen vuorovaikutustaitojen ja kielenkehityksen tukeminen on aikuisten vastuulla. Lapsi, joka ei vielä osaa toimia vuorovaikutustilanteissa tai joka ei osaa vielä puhua, tarvitsee entistä enemmän vuorovaikutusta aikuisen kanssa. Lapsen haastava käyttäytyminen kertoo lapsen osaamattomuudesta toimia tilanteessa. On väärin, että lapsi koetaan hankalaksi. Tällöin riski vuorovaikutuksen vähenemiseen lapsen kanssa kasvaa. Tätä tilannetta voidaan parantaa esimerkiksi kasvattajien koulutuksella.

Aiheen rajaus oli melko haastavaa, koska vuorovaikutus aiheena on hyvin laaja. Rajaus aikuisen ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen ja päiväkotiin toi kuitenkin hyviä tuloksia. Tutkimuskysymyksen jatkuva mielessä pitäminen ja siihen vastaaminen auttoi pysymään aiheessa ilman rönsyilyä. Vaikka tutkimuskysymyksenä on miten aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta voidaan tukea varhaiskasvatuksessa, koin kuitenkin relevantiksi ottaa tuloksiin mukaan vuorovaikutusta heikentäviä tekijöitä, koska ne nousivat hyvin vahvasti aineistosta esiin. Heikentäviin tekijöihin huomiota kiinnittämällä ja niitä muuttamalla voidaan kuitenkin parantaa ja tukea vuorovaikutusta.

Olen omassa koulutuksessani saanut melko vähän tietoa vuorovaikutuksesta. Tämä tuli esille myös aineistossa; vuorovaikutuksen osuus varhaiskasvatusalan koulutuksessa koettiin vähäiseksi ja toivottiin lisää koulutusta aiheesta. Täydennyskoulutukset vuorovaikutuksesta

olisivat mielestäni erittäin suositeltavia. Tämä edistäisi kasvattajien jatkuvaa itsereflektiota sekä oman vuorovaikutuksen ja siihen vaikuttavien asioiden huomaamista ja kehittämistä.

Aineistoon tutustuessani ja sitä analysoidessani mieleeni tuli joitakin jatkotutkimusehdotuksia. Koska vuorovaikutus on aiheena laaja, on tutkittavaa paljon. Tulevaisuudessa voisi tutkia enemmän lapsen kielenkehityksen ja vuorovaikutuksen yhteyttä sekä kasvattajan ennakkoluulojen, omien kokemusten ja lapsena saadun kasvatuksen vaikutusta vuorovaikutukseen. Arvoillamme ja asenteillamme on suuri vaikutus vuorovaikutukseemme. Lisäksi voisi tutkia pienryhmätoiminnan merkitystä vuorovaikutukselle. Voisi esimerkiksi vertailla päiväkotia, jossa suurin osa pedagogisesta toiminnasta toteutetaan pienryhmässä, sellaiseen päiväkotiin, jossa vain tietyt toiminnot toteutetaan pienryhmässä ja näkykö näiden välillä eroa vuorovaikutuksen laadussa aikuisen ja lapsen välillä.

Opinnäytetyön aihe oli itselleni mielenkiintoinen. Aiheen mielenkiintoisuus on tärkeä tekijä työn tekemisen mielekkyydelle. Opinnäytetyön tekeminen on lisännyt huomiota sekä tietoa omaan vuorovaikutukseeni liittyen työssäni varhaiskasvatuksessa. Työn tekemisen myötä olen alkanut havainnoimaan enemmän oman vuorovaikutukseni lisäksi myös muiden tapaa olla vuorovaikutuksessa. Koen, että myös oma mentalisaationi on lisääntynyt ja olen pohtinut monipuolisemmin ja useammin asioita, jotka ovat vuorovaikutuksemme takana. Opinnäytetyön tekeminen oli antoisaa mutta myös ajoittain haastavaa. Haasteita asetti ajallisesti työn, perheen ja opiskelun yhdistäminen. On vaatinut myös voimavaroja tehdä monia asioita samanaikaisesti. Haasteista huolimatta koen, että onnistuin työssä hyvin ja sain esitettyä tulokset selkeästi. Mielestäni tuloksissa näkyy myös vahvasti yhteys yhteiskunnalliseen kontekstiin. Julkisuudessa on viime aikoina ollut paljon keskustelua muun muassa päiväkotien ryhmäkoosta sekä henkilöstön määrästä suhteessa lapsiin. Näillä asioilla on suora yhteys varhaiskasvatuksen laatuun.

Vaikka opinnäytetyöllä ei ole suoraa työelämäyhteyttä, uskon, että siitä voi olla kuitenkin monelle hyötyä oman ammatillisuuden kehittymisessä. Vuorovaikutus on niin suuri osa työtämme varhaiskasvatuksessa, että siihen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Opinnäytetyön yhteys työelämään onkin ehkä juuri ammatillinen kasvu ja reflektio, ainakin minulle itselleni ja toivottavasti myös muille varhaiskasvatuksessa työskenteleville.

Lähteet

Painetut

Ahonen, L. 2017. Haastavat kasvatustilanteet. Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Karila, K., Alasuutari, M., Hännikäinen, M., Nummenmaa, A. & Rasku-Puttonen, H. 2006. Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.

Kauppila R. Vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot. 2005. Jyväskylä: PS-kustannus.

Keltikangas-Järvinen, L. 2004. Temperamentti. Ihmisen yksilöllisyys. Helsinki: WSOY.

Mattila, L. & Rantala, J. 2019. Mitä ihmettä? Opi ymmärtämään lapsesi mieltä. Helsinki: Gummerus.

Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Gaudeamus.

Nurmi, J-E., Ahonen T., Lyytinen H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila I. 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOY.

Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) 2018. Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä: PS-kustannus.

Sinkkonen, J. 2018. Kiintymyssuhteet elämänkaareissa. Helsinki: Duodecim.

Sähköiset lähteet

Dombro A., Jablon J. & Stetson C. 2011. Powerfull interactions. Young children, 12-20. Viitattu 22.8.2020. <file:///C:/Users/ida/Desktop/PowerfulInteractions.pdf>

Kangasniemi, M., Utriainen, K., Ahonen S-M., Pietilä, A.M., Jääskeläinen, P. & Liikanen, E. 2013. Hoitotiede 25, 291-301. Viitattu 6.6.2020. [file:///C:/Users/ida/Downloads/Kuvaileva_kirjallisuuskatsaus%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/ida/Downloads/Kuvaileva_kirjallisuuskatsaus%20(1).pdf)

Karila, K. Vaikuttava varhaiskasvatus. 2016. Opetushallitus. Viitattu 22.8.2020. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/vaikuttava_varhaiskasvatus.pdf

Kaski, S. 2015. Lasten ja aikuisten kohtaamisia päiväkodissa. Arvot vuorovaikutusta ohjaamassa. Varhaiskasvatustieteen pro-gradu tutkielma. Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteiden laitos. Viitattu 22.8.2020. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/46697/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201508242746.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kauppinen, M. 2017. Ympäristön aiheuttamaa vai lapsen toiminnasta johtuvaa? Haasteet päiväkodin arjessa varhaiskasvattajien kuvaamina. Kasvatustieteiden pro-gradu tutkielma. Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta. Viitattu 18.8.2020

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/101690/GRADU-1498652862.pdf?sequence=1>

Laukkanen E. 2015. Lasten osallisuuden lisääminen varhaiskasvatuksessa pienryhmätoiminnan kautta. Opinnäytetyö. Oulun ammattikorkeakoulu. Viitattu 18.8.2020.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/87160/Laukkanen_Erja.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lindgren, J. 2020. Varhaiskasvatuksen opettajien mentalisaatioon perustuva reflektiivinen kyky alle kolmevuotiaiden lasten haastavien tunneilmaisujen aikana. Pro-gradu tutkielma. Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta. Viitattu 22.8.2020.

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/121215/LindgrenJulia.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Nieminen, T. 2013. Kato se menee näin lujaa! Tapaustutkimus aikuisten ja lasten välisestä vuorovaikutuksesta alle kolmevuotiaiden lasten päiväkotiryhmässä ja pienryhmässä. Pro-gradu tutkielma. Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden yksikkö. Viitattu 21.8.2020.

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/84961/gradu07022.pdf;jsessionid=FF3313DC7DF2CD5A47D43EE889980F9C?sequence=1>

Pajulo, M., Salo, S. & Pyykkönen, N. 2015. Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä. Aikakauskirja Duodecim 11. Helsinki: Duodecim. Viitattu 16.8.2020.

<https://www.duodecimlehti.fi/duo12278>

Ranta, S. 2020. Positiivinen pedagogiikka suomalaisessa varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa. Akateeminen väitöskirja. Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta. Rovaniemi. Viitattu 15.9.2020.

https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/64412/Ranta_Samuli_Acta%20electronica%20Universitatis%20Laponiensis%20283.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Räsänen, M. 2016. Aikuisten ja lasten välinen vuorovaikutus vapaissa leikki-tilanteissa päiväkotikontekstissa. Pro-gradu tutkielma. Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteiden laitos. Viitattu 22.8.2020.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/51094/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201608293895.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Salminen, A. 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyypeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62. Viitattu 7.6.2020. https://www.univaasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf

Siljamo, S. 2013. Kumppanina laadukas varhaiskasvatus. Opinnäytetyö. Laurea ammattikorkeakoulu. Hyvinkää. Viitattu 13.11.2020.

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/68420/Kumppanina%20laadukas%20varhaiskasvatus%202013.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta TENK. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 6.8.2020

https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018). Viitattu 1.11.2020.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180753>

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Viitattu 1.11.2020.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540#Pidp446416928>

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. 2018. Opetushallitus. Viitattu 9.6.2020.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Taulukot

Taulukko 1 Aineiston valintakriteerit	18
Taulukko 2 Valikoitu aineisto	19
Taulukko 3 Tulosten yhteenveto	21

Liitteet

Liite 1: Tutkijan taulukko	33
----------------------------------	----

Liite 1: Tutkijan taulukko

Tutkimuksen tekijät, paikka ja vuosi	Tutkimus	Aineisto ja aineiston keruu	Keskeiset tulokset
1. Kauppinen, Milka. Jyväskylä. 2017.	Ympäristön aiheuttamaa vai lapsen toiminnasta johtuvaa? Haasteet päiväkodin arjessa varhaiskasvattajien kuvaamina.	Laadullinen tapaustutkimus. Ryhmähaastattelu, puolistrukturoitu teemahaastattelu sekä havainnointi.	Haasteet aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksessa sekä suuret ryhmäkoot ja henkilökunnan rajalliset resurssit olivat suurimpia syitä haastavien kasvatustilanteiden takana. Nämä vaikuttivat aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen laatuun.
2. Laukkanen, Erja. Oulu. 2015.	Lasten osallisuuden lisääminen varhaiskasvatuksessa pienryhmätöiminnan kautta.	Toimintatutkimus. Työryhmä havainnoi ja teki muistiinpanoja pienryhmätöiminnasta.	Pienryhmätöiminnan kehittämisen kautta lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus syveni ja lisääntyi.
3. Nieminen, Tiina. Tampere. 2013.	”Kato, se menee näin lujaa!” Tapaustutkimus aikuisten ja lasten välisestä vuorovaikutuksesta alle kolmivuotiaiden lasten päiväkotiryhmässä ja pienryhmässä.	Kvalitatiivinen tapaustutkimus. Videomateriaali ja havainnointi.	Tutkimuksessa nähtiin pienryhmän tukevan vuorovaikutuksen syntyä sekä mahdollistavan sen pitemmän keston.

<p>4. Räsänen, Markus. Jyväskylä. 2016.</p>	<p>Aikuisten ja lasten välinen vuorovaikutus vapaissa leikki-tilanteissa päiväkotikontekstissa.</p>	<p>Havaintomateriaali ja neljä teemahaastattelua.</p>	<p>Aikuisten puheessa korostui aikuisen oma rooli vuorovaikutuksen onnistumisen edellytyksenä. Erityisesti lapsen kokonaisvaltainen tunteminen ja lapsilähtöisyys koettiin tärkeäksi. Vuorovaikutusta heikentäväksi koettiin mm. kiire ja lapsen väheksyminen.</p>
<p>5. Kaski, Sanna. Jyväskylä. 2015.</p>	<p>Lasten ja aikuisten kohtaamisia päiväkodissa - Arvot vuorovaikutusta ohjaamassa</p>	<p>Havainnointi, videointi, kyselomake. Erään kristillisen päiväkodin 5-6-vuotiaiden lasten ryhmä sekä heidän kaksi opettajaansa.</p>	<p>Tulokset lisäsivät ymmärrystä vuorovaikutustilanteissa kielen kautta tapahtuvasta merkitysten muodostumisesta arvojen pohjalta. Tutkimus tarjoaa lasten parissa työskenteleville aikuisille näkökulman tarkastella omaa ammatillisuutta rakentavaa vuorovaikutustaan.</p>
<p>6. Lindgren, Julia. Tampere. 2020.</p>	<p>Varhaiskasvatuksen opettajien mentalisaatioon perustuva reflektiivinen kyky alle kolmevuotiaiden lasten haastavien</p>	<p>Kolme varhaiskasvatuksen opettajaa alle kolmevuotiaiden päiväkotiryhmässä. Videomateriaali ja teemahaastattelut.</p>	<p>Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että tutkituilla opettajilla on lähtökohtaisesti toimiva reflektiivinen kyky, mutta se ilmenee osittain puutteellisin tavoin arjen</p>

	tunneilmaisujen aikana.		vuorovaikutustilanteissa. Opettajat eivät kuitenkaan kokeneet saaneensa koulutuksestaan juurikaan valmiuksia vuorovaikutukseen alle kolmevuotiaiden lasten kanssa, vaan kokivat sen perustuvan pääosin omiin henkilökohtaisiin valmiuksiin ja tulkintoihin. Mentalisaation toteutumisen haasteista he nostivat voimakkaasti esiin kokemuksensa resurssien puutteellisuudesta ja oman jaksamisensa rajallisuudesta alle kolmevuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa.
7. Dombro Amy Laura, Jablon Judy, Stetson Charlotte. Washington DC. 2011.	Powerfull interactions.		
8. Ranta Samuli. Rovaniemi. 2020.	Positiivinen pedagogiikka suomalaisessa varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa.		Tutkimuksen tulosten perusteella varhaiskasvatuksen opettajat toteuttavat varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen pedagogisia sisältöjä eri

			<p>tavoin. Lisäksi tutkimus osoitti VEPP-sisältöjen toteuttamisen olevan epäjohdonmukaisempaa alle kolmevuotiaiden lasten ryhmissä. Tulokset kertovat, että lasten autonomian sekä vuorovaikutussuhteiden tukeminen alle kolmevuotiaiden ryhmissä koetaan haastavina.</p>
--	--	--	---